

УДК 314.9:27(477.87)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2023-2-2>

A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK FELEKEZETI MEGOSZLÁSA A SUMMA 2017 FELMÉRÉS EREDMÉNYEINEK TÜKRÉBEN

Molnár József

PhD, a földrajztudományok kandidátusa, docens,

Földrajzi és Idegenforgalmi Tanszék vezetője,

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, Ukrajna

ORCID ID: 0000-0002-5178-0305

Scopus-Author ID: 57215741241

Tátrai Patrik

PhD, a tudományos főmunkatárs,

HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest, Hungary

ORCID ID: 0000-0002-7365-1993

Scopus-Author ID: 14054998000

Kovály Katalin

PhD, tudományos munkatárs,

HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest, Hungary;

adjunktus,

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, Ukrajna

ORCID ID: 0000-0002-8554-6816

Scopus-Author ID: 56257630400

A vallási összetétel vizsgálatát a posztszovjet térség országaiban, így Ukrajnában és azon belül Kárpátalján is rendkívül megnehezíti a felekezeti megoszlás statisztikai nyilvántartásának, és a vonatkozó népszámlálási kérdéseknek a hiánya. Az ukrajnai népszámlálások sorozatos elhalasztása következtében kialakult adathiány mérséklése érdekében 2017-ben a kárpátaljai magyarok körében demográfiai felmérést végeztünk, amely a SUMMA 2017 nevet kapta. Kutatásunk fő célul azt tűzte ki, hogy megbecsülje a Kárpátalján élő magyarok számát és demográfiai jellemzőit, emellett módot adott a nemzetrészes felekezeti összetételére vonatkozó szórványos ismeretek pontosítására is.

A felmérés eredményeként sikerült az eddigi becsléseknél jóval pontosabb képet alkotni a népesebb felekezetek arányáról Kárpátalja magyar népességén belül, mind megyei, mind települési szinten. Tanulmányunkban bemutatjuk a három legszámasabb felekezet, a református, a római katolikus és a görög katolikus elterjedésének a földrajzi sajátosságait a nemzetrészesen belül. Kitérünk a vallási összetétel utóbbi évtizedekben végbement változásának a sajátosságaira, illetve azok okaira. Végül elemezzük néhány releváns demográfiai-társadalmi mutató összefüggéseit a felekezeti hovatartozással.

Kutatási eredményeink alapján az mondható el, hogy a kárpátaljai magyarság felekezeti megoszlása eltér a korábbi népszámlálásokban rögzített struktúrától, illetve az egyes egyházak által közölt adatoktól. Ezen változások fő okai a 20. század történelmi kataklizmáiban, valamint a kárpátaljai magyarság demográfiai viszonyainak változásában keresendők. Felmérésünk szerint a kárpátaljai magyarok közel 2/3-a tartozik a református egyházhoz, ami jóval magasabb, mint a korábbi évekre vonatkozó adatok és becslések. Emellett nő az ortodox magyarok száma és aránya is. Ezzel szemben a zsidó közösség szinte teljesen eltűnt Kárpátaljáról, valamint csökkent a római katolikus felekezethez tartozók aránya.

Kulcsszavak: felekezeti megoszlás, SUMMA 2017, kárpátaljai magyarok, a vallási összetétel változása.

**КОНФЕСІЙНИЙ СКЛАД УГОРЦІВ ЗАКАРПАТТЯ
В ДЗЕРКАЛІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ «SUMMA 2017»**

Молнар Йосип Йожефович

кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, м. Берегове, Україна
ORCID ID: 0000-0002-5178-0305
Scopus-Author ID: 57215741241

Татраї Патрік

PhD зі спеціальності Географія, старший науковий співробітник,
Інститут географії Науково-дослідницького центру астрономії та наук про Землю,
м. Будапешт, Угорщина
ORCID ID: 0000-0002-7365-1993
Scopus-Author ID: 14054998000

Коваль Катерина Петрівна

PhD зі спеціальності Географія, науковий співробітник,
Інститут географії Науково-дослідницького центру астрономії та наук про Землю,
м. Будапешт, Угорщина;
старший викладач кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, м. Берегове, Україна
ORCID ID: 0000-0002-8554-6816
Scopus-Author ID: 56257630400

Вивчення розподілу населення за релігійною ознакою в країнах пострадянського простору, в тому числі в Україні та на Закарпатті, надзвичайно ускладнене відсутністю статистичного відліку конфесійного складу, а також відповідних питань в програмі переписів населення. Для хоча б часткового усунення браку даних, який утворився внаслідок серійного перенесення чергового перепису населення в Україні, в 2017 році проведено демографічне дослідження методом анкетного опитування під назвою «SUMMA 2017». Головною метою дослідження було оцінити чисельність та демографічні характеристики закарпатських угорців, крім того стало можливим уточнити фрагментарні відомості стосовно конфесійного складу етнічної спільноти.

В результаті опитування отримано більш точну та детальну в порівнянні з попередніми оцінками картину щодо частки окремих конфесій серед угорців Закарпаття, як в розрізі області, так і окремих поселень. Представлено географічні особливості поширення трьох найчисельніших релігійних спільнот – реформатської, римо-католицької та греко-католицької. Розглядаються особливості змін релігійного складу за останні десятиріччя, а також їхні можливі чинники. На завершення проаналізовані взаємозв'язки окремих соціально-демографічних показників із конфесійною приналежністю.

Ключові слова: конфесійний склад, SUMMA 2017, угорці Закарпаття, зміна релігійного складу.

**THE RELIGIOUS COMPOSITION OF THE ETHNIC HUNGARIANS
IN TRANSCARPATHTIA BASED ON THE SURVEY 'SUMMA 2017'**

Molnár Yosyp

PhD in Earth Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Berehove, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-5178-0305
Scopus-Author ID: 57215741241

Tátrai Patrik

PhD in Geography, Senior Research Fellow,
Geographical Institute, HUN-REN Research Centre for Astronomy and Earth Sciences,
Budapest, Hungary
ORCID ID: 0000-0002-7365-1993
Scopus-Author ID: 14054998000

Kovály Katalin

PhD in Geography, Research Fellow,
Geographical Institute, HUN-REN Research Centre for Astronomy and Earth Sciences,
Budapest, Hungary;
Assistant Professor of the Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Berehove, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-8554-6816
Scopus-Author ID: 56257630400

The study of the religious composition in the countries of the post-Soviet space, including Ukraine and Transcarpathia, is made extremely difficult by the lack of statistical records of the religious breakdown and the absence of relevant census questions. In order to fill the data gap caused by the repeated postponement of censuses in Ukraine, we conducted a demographic survey of ethnic Hungarians in Transcarpathia in 2017, called SUMMA 2017. The main objective of the survey was to estimate the number and demographic characteristics of Hungarians living in Transcarpathia, and to provide a more precise estimate of the sporadic knowledge of the denominational composition of them.

As a result of the survey, it was possible to obtain a much more accurate picture of the proportion of the largest denominations within the Transcarpathian Hungarians, both at county and settlement level, than previous estimates. The geographical distribution of the three most numerous denominations, Reformed, Roman Catholic and Greek Catholic, in the region are presented. The specificities of the changes in the religious composition in recent decades and their causes are discussed. Finally, we analyse the correlation of some relevant socio-demographic indicators with denominational affiliation.

Based on the results of our research, it can be stated that the religious composition of the Hungarian population in Transcarpathia differs from the structure recorded in previous censuses and from the data reported by the individual churches. The main reasons for these changes can be found in the historical cataclysms of the 20th century, as well as in the changing demographic conditions of Transcarpathian Hungarians. According to our survey, nearly 2/3 of the Hungarians in Transcarpathia belong to the Reformed Church, which is much higher than the data and estimates for previous years. In addition, the number and proportion of Orthodox Hungarians also increased. In contrast, the Jewish community almost completely disappeared from Transcarpathia, and the proportion of those belonging to the Roman Catholic denomination decreased.

Key words: religious affiliation, SUMMA 2017, Hungarians in Transcarpathia, proportion of denominations, Ukraine.

Bevezetés

A vallások jelentősége a XX–XXI. század folyamán számottevően csökkent ugyan, de továbbra is fontos szerepet játszanak sokak életében, továbbá igaz ez a társadalom, a kultúra egészére is. Sőt, ha Huntington elméletére gondolunk, aki a jelenlegi világpolitikai folyamatok egyik meghatározójának a „civilizációk” összecsapását, a „civilizációk” egyik alapjának pedig a vallást tekintette [1], akkor a vallási összetétel, a vallásföldrajz globálpolitikai hatása is evidens.

A vallási összetétel vizsgálatát a posztszovjet térség országaiban, így Ukrajnában és azon belül Kárpátalján is rendkívül megnehezíti a felekezeti megoszlás statisztikai nyilvántartásának, és a vonatkozó népszámlálási kérdéseknek a hiánya. Kárpátalján legutóbb az 1941-es magyar népszámlálás alkalmával végeztek ezirányú teljeskörű felmérést, az eltelt évtizedek, illetve az azalatt végbement történelmi események, folyamatok azonban jelentős változásokat eredményeztek a népesség felekezeti szerkezetében is.

A kutatás célja

Ukrajnában 2001-ben tartották a legutóbbi népszámlálást, ezért 2017-ben – a népszámlálások sorozatos elhalasztása következtében kialakult adathiány mérséklése érdekében – demográfiai felmérés lebonyolítása mellett döntöttünk,¹ amely a SUMMA 2017 nevet kapta. A kutatás elsősorban a Kárpátalján élő magyarok számának és demográfiai jellemzőinek a feltárására irányult, de célul tűztük ki néhány egyéb releváns mutató, így a nemzetrészt felekezeti összetételére vonatkozó szórványos ismeretek pontosítását is. A SUMMA 2017 adatbázisán alapuló jelen munka célja a kárpátaljai magyarok vallási összetételének a közösség egészére vonatkozó, illetve települési bontású jellemzése, az utóbbi évtizedekben abban bekövetkezett változások tényezőinek azonosítása, valamint a fontosabb demográfiai-társadalmi mutatók felekezeti hovatartozással való összefüggéseinek feltárása.

Szakirodalmi áttekintés: Kárpátalja felekezeti összetétele

A SUMMA 2017 vizsgálati módszereinek, illetve felekezeti eredményeinek a bemutatása előtt tekintsük át röviden a megye egészének a vallási összetételét az eddig hozzáférhető források alapján!

Népszámlálási adatok híján milyen adatokra támaszkodhatott a felmérés előtt a kutató? Bizonyos támpontot jelenthettek a mégoly régi népszámlálási adatok [2]. Továbbá, alapozhattunk az érintett egyházak prominensei által publikált adatokra [3, 4, 5], illetve nem publikált egyházi forrásokra is. Szóba jöttek átfogó szociológiai felmérések, amelyek megfelelő módszertan és mintanagyság esetén elfogadható szintre tudták leszorítani a hibahatárt. Az átfogó vizsgálatokat jól kiegészítették részleges települési szintű népességföldrajzi vizsgálatok, valamint helyi

közigazgatási hivatalok, prominens adatközlők információi is.

A különböző módszerek, adatok alapján végzett becslések egyetértenek abban, hogy Kárpátalja legszámosabb felekezete az ortodox, más néven görög keleti, vagy ahogy magukat nevezik, pravoszláv. Számukat 7–800 ezerre teszik [6, 7, 8]; pravoszláv vallású az ukránok közel kétharmada, az oroszok zöme és a románok egy része is. A magyarok között csupán egy görög keleti gyülekezetet tartanak számon: a Nagyszőlősi járási Tiszabökényben. Ukrajna területén jelenleg több ortodox egyház is működik. A megyében élő ortodoxok zöme – az orosz–ukrán háború dacára – az Ukrán Pravoszláv Egyház (korábbi nevén Ukrán Pravoszláv Egyház (Moszkvai Patriarchátus)) fennhatóságát ismeri el.

A hívek száma alapján a második helyen a görög katolikus egyház áll. A második világháború előtt Kárpátalján a legtöbb hívőt egyesítő egyházat 1949-ben a szovjet rendszer betiltotta, és erőszakkal beolvasztotta a pravoszlávba [5]. A rendszerváltáskor újjászerveződött és újra törvényesített görög katolikus egyházhoz a korábbi híveinek, illetve azok leszármazottainak csak egy része tért vissza, nagyobb része viszont maradt az évtizedeken át már megszokott ortodox hitnél (a magyar anyanyelvű egykori görög katolikusok körében az ortodoxiánál maradás tömegesen csak a fentebb említett Tiszabökényben volt jellemző). A meglehetősen tág intervallumban, általában 220–340 ezer főre [7, 8, 9], de egyes forrásokban 400 ezresre [5] becsült közösség zömében szintén ukrán, de a magyarok és a románok egy része is görög katolikus [7, 10]. A felekezet legtöbb híve Ungváron (közel 40 ezer) és Munkácson (21 ezer) él.

A reformátusok számát a korábbi egyházi adatok alapján kb. 77 ezer főre becsülik [7]. A reformátusok túlnyomó többsége magyar, a kárpátaljai nemzetrészt többsége a nevezett felekezethez tartozik. Rajtuk kívül a cigányság körében vannak még nagyobb számban reformátusok, ami az egyház rendszerváltást követő intenzív missziós munkájának az eredménye. A síkvidéki magyar falvak zöme református többségű.

A római katolikus egyház híveinek a számát Kárpátalján 40 ezerre tesszük, de más források

¹ A felmérést lebonyolító kutatócsoport tagjai:

Tátnai Patrik, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, kutatásvezető;

Eross Ágnes, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet;

Ferenc Viktória, Nemzetpolitikai Kutatóintézet;

Jakab Natália, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola;

Kovály Katalin, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet;

Molnár József, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola;

Molnár D. István, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola;

Rákóczi Krisztián, Nemzetpolitikai Kutatóintézet.

60 ezer körüli értékeket említenek [4, 6]. Ezek többsége magyar, bár az összmagyarságtól eltérően, a kárpátaljai magyarok körében a római katolikus egyház csupán a második legszámsabb felekezetet alkotja. Rajtuk kívül vannak szlovák, német, és ukrán katolikusok is. Katolikus a városokban élő magyarok többsége, valamint ők teszik ki a Felső-Tisza-vidék szórvány-magyarságának a túlnyomó részét is.

A megyében a felsoroltakon kívül számos kisebb újprotestáns egyház működik, melyek közül a baptisták, a Jehova Tanúi és az adventisták a legnépesebbek. A kisegyházak híveinek a számáról nincsenek valamennyire is hiteles ismereteink; valószínűleg a szovjet idők illegalitása örökségeként máig sem szívesen szolgáltatnak ki adatokat. Becslések szerint, egyenként legfeljebb 10 ezer körül lehet az egyháztagnak száma, és a hívek között egyaránt megtaláljuk Kárpátalja mindegyik jelentősebb nemzetiségét [7].

A második világháborúig nagyszámú (1941-ben 116 ezer fős [11]) kárpátaljai zsidóság a deportálások és a kivándorlás következtében mára töredékére, kb. 2 ezer főre fogyatkozott. Túlnyomó részük a városokban él.

Végül néhány szót a nem vallásosokról ateistákról. Ezek számának a meghatározását bonyolítja (a népszámlálási mellőzöttség mellett) az istenhit, illetve az ateista meggyőződés sokféle átmeneti fokozata, formája, valamint azok egyértelmű elhatárolásának a számos embernél jellemző hiánya. Kárpátalján a nem vallásosak aránya a különböző közvetett források alapján (pl., Csernicskó és Soós [12]) mindössze 4–5%-ra tehető. A felekezet nélküliek azonban ennél jóval többen, akár 10–20%-nyian is lehetnek.

Kutatási módszerek

Mivel hasonló volumenű demográfiai felmérés még nem készült a Kárpát-medencei magyarok körében (illetve tudomásunk szerint e kutatás általánosságban is úttörő a maga nemében), nem állt rendelkezésre kidolgozott módszertan a megvalósításra. A felmérés módszereit magunk dolgoztuk ki, és finomítottuk a kutatás közben felmerült problémák nyomán.

A demográfiai adatfelvétel Kárpátalja 111 magyarlakta településére terjedt ki, ahol a 2001-es népszámlálás szerint legalább 100 magyar

nemzetiségű lakost regisztráltak. Ezeken a településeken 2001-ben összesen 149 ezer magyar nemzetiségű lakos élt, a kárpátaljai magyarok akkori lélekszámának 98,4%-a. A terepi kutatás 312 mintavételi ponton zajlott, és lefedte a kárpátaljai magyarság 2001-es létszámának 15%-át. Az egy településre eső mintavételi pontok számát a 2001-es népszámlálás alapján a magyar lakosság eloszlásának függvényében határoztuk meg. Ily módon átlagosan 500 kárpátaljai magyarra (2001-es adatok szerint) jutott egy mintavételi pont. Egy mintavételi pont 20 – részben vagy teljesen – magyar háztartásból állt, amelynek összes tagjáról (beleértve a 2001 óta elvándoroltakat és elhunytakat) begyűjtöttük a vonatkozó alapinformációkat. A kérdezőbiztosok az adott mintavételi pont összes háztartásában rákérdeztek a háztartás minden lakosának nemére, születési évére, nemzetiségére, anyanyelvére, felekezetére, legmagasabb iskolai végzettségére, fő foglalkozására, az 1 hónapot meghaladó külföldi tartózkodás hosszára és helyére, valamint a legutóbbi, 2001-es népszámlálás időpontjában az életvitelszerű tartózkodási helyére.

A kutatás egyik kardinális kérdése a mintavételezés volt. Vizsgálatainkhoz – tekintettel a kárpátaljai magyarok települési viszonyaira – háromféle mintavételi módszert alkalmaztunk:

- A magyar többségű településeken területi alapút, amelybe egymás mellett élő (területileg összefüggő) 20 magyar család (háztartás) került.
- A nagyobb városokban (Ungvár, Munkács), ahol a magyarság nem egy tömbben, hanem általában szétszórva él, népességregiszterekből történt a mintavételezés. Ennek során egy, az ezredfordulón összeállított népességregiszterből leválogattuk az adott település jellemző magyar családneveit, és az így kapott listáról lettek véletlenszerűen kiválasztva a kérdezőbiztosok által lekérdezendő háztartások.
- A szórványtelepüléseken, ahol az etnikai vegyesség miatt nem feltétlenül viselnek magyar családneveket a magyarok, a „területi hólabda” módszerét alkalmaztuk, amikor is egy adatközlőtől elindulva mindig a legközelebbi magyar háztartás került lekérdezésre az előző adatközlő információja alapján (összesen itt is 20 magyar háztartás alkotott egy mintavételi pontot).

A lekérdezés 2017 nyarán valósult meg. A felmérés során összesen 23 033 személy adatait sikerült rögzíteni. A 2017-ben a mintaterületeken élő magyar nemzetiségűek száma 18 553 volt, akiknek 6,6%-a többes etnikai kötődést deklarált. A magyar népesség számát a mintába került népesség természetes szaporodása, migrációs egyenlege és asszimilációja alapján számítottuk ki a 2001-es népszámlálás adatainak továbbvezetésével (részletesen: [13]).

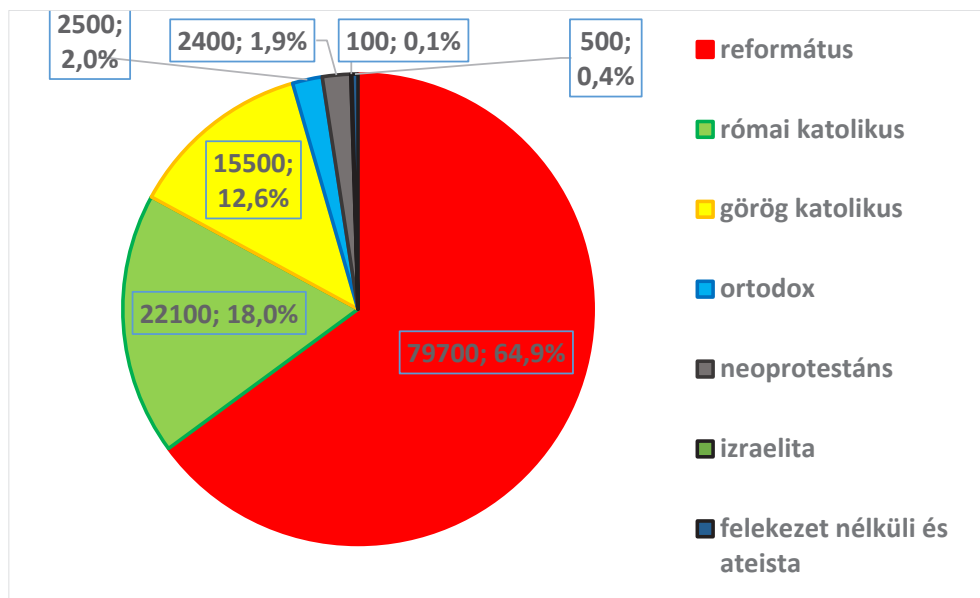
Eredmények

A kárpátaljai magyarok felekezeti összetétele 2017-ben

A SUMMA 2017 felmérés alapján a kárpátaljai magyarok 64,9%-a, közel 80 ezer fő reformátusnak bizonyult (1. ábra). Az eredmény összhangban volt más felmérések 64–69%-os eredményeivel [14, 15], valamint többnek adódott viszont a Kárpátaljai Református Egyházmezgye által nyilvántartott 77 ezernél: az eltérést döntően a passzív hívek adhatták, akik nem fizetnek egyházfenntartói járulékot, nem vesznek részt egyházi alkalmakon, de keresztes, családi hagyomány alapján, vagy egyéb okból reformátusként lettek összeírva. Az adatok a reformátusok arányának az emelkedését mutatták az 1930-as

csehszlovák népszámlálás eredményeihez képest (a változások követéséhez célszerűbbnek láttuk ennek a cenzusnak az adatait alkalmazni, mivel akkor a kárpátaljai magyarság – hasonlóan a jelenlegi helyzethez – kisebbségben volt, ellentétben az 1941-es magyar népszámlálással), amikor a nemzetrészt 59,5%-a volt református [2]. A növekedés hátterében elsősorban az állhat, hogy a magyarságon belül a tömbben élők részesedése fokozatosan nő, míg a szórványban élőké csökken, és a református egyház elsősorban a tömbben dominál [16].

2017-ben Kárpátalja síkvidékén, a magyar nyelvterületen közel 70 ezer református élt, ebből 27 ezren a Beregszászi járásban². A síkvidéki magyar falvak népessége zömmel református, de igaz ez az itteni városok magyarságára is (2. ábra). A legtöbb református Beregszászban élt, számuk a SUMMA 2017 alapján 5600 közelében volt, bár a református egyház nyilvántartásában csak kb. ennek a számnak a fele szerepelt. A felmérés által második helyre sorolt Nagydobrony (Ungvári járás) magyar lakossága (közel 4600 fő) szinte egyöntetűen református volt. Az egyházi nyilvántartás a hívek számát ekkor több mint 5000 főre tette. Az eltérés nagyrészt abból

1. ábra. A kárpátaljai magyarok felekezeti megoszlása (a SUMMA 2017 felmérés eredményei alapján)

² A munkában a 2020-as közigazgatási reformot megelőző közigazgatási beosztást használjuk, tekintve, hogy a vizsgálatok időpontjában az volt érvényben.

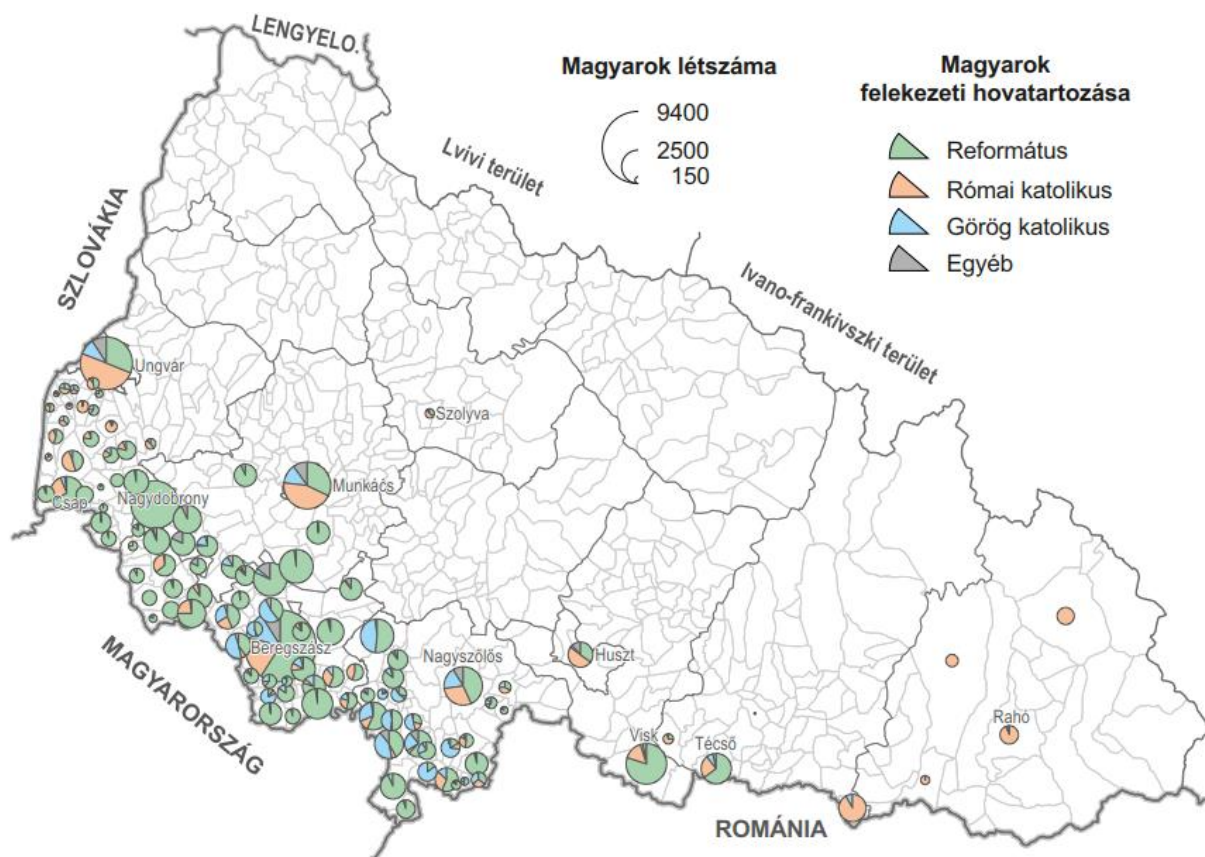
származhatott, hogy az egyház a már régóta életvitelszerűen külföldön élő, de az egyházfenntartói járulékot fizető tagokat továbbra is nyilvántartja. A kálvini tanítás követői nagy számban élnek még Viskén (Husztai járás; 2800 fő), Dercenben (Munkácsi járás; 2400), Váriban (Beregszászi járás; 2000) és Gáton (Beregszászi járás; 2000). Összességében a reformátusok Kárpátalja 73 magyarlakta településén alkotnak többséget a magyarság körében (Melléklet).

A várakozásnak megfelelően a második legszámosabb felekezet 2017-ben is a római katolikus volt. Arányuk azonban az 1930-as 22,2%-hoz képest [2] visszaesett: a 22 ezer fő a kárpátaljai magyarok 18,0%-át tette ki (1. ábra), de a kapott érték illeszkedett a más források által becsültek közé [14]. Az eltelt évtizedek visszaesését elsősorban az magyarázhatja, hogy a római katolikus hívek zöme városlakó, akiket markánsabban érintett az elvándorlás, illetve hogy a 2. világháború óta eltelt időszakban a Felső-Tisza-vidéki,

döntően római katolikus magyarok számát az asszimiláció nagyobb mértékben csökkentette, mint a tömbterületen élőkét.

2017-ben a római katolikus egyház magyar híveinek csupán 46%-a, alig több mint 10 ezer fő élt a magyar etnikai tömb területén. A magyarok körében többséget alkotnak viszont a nagyvárosokban, illetve a nagyrészt a Felső-Tisza-vidéken összpontosuló szórvány településeken. Ennek történelmi okai vannak: a reformáció korában a mai Kárpátalja területén élő magyarok zöme önként, vagy nem egészen, magáévá tette a kálvini tanokat, viszont a szórványvidékre, illetve a városokba később települt német, magyar és szlovák gyökerű lakosok többsége katolikus volt [17].

2017-ben a legtöbb magyar katolikus Ungváron (2700 fő) és Munkácson (2000) élt, ahol a magyarok 50, illetve 45%-át alkották (Melléklet). Beregszászban viszont csupán a magyar lakosság 20%-a volt római katolikus, azaz 1900

2. ábra. A kárpátaljai magyarok felekezeti megoszlása településenként (a SUMMA 2017 felmérés eredményei alapján)

fő. A Felső-Tisza-vidék felekezeti egységes magyar közösségei közül létszámában az aknaszlatinai emelkedik ki, ahol a 2017-es felmérés közel 1600 római katolikust talált, ami az ott élő nemzetrészt 91%-át jelentette. Jelentős visszatesztet detektáltunk Nagyszőlősen, ahol 1941-ben a magyarok többsége római katolikus volt (több mint 1500 fő [2]), míg a SUMMA 2017 eredményei szerint csupán a 30%-uk, és alig több mint 900 fő volt a hívek száma. Említsük meg még a magyarság azon szórványközösségeit (a Rahói járásbeli Gyertyánligetet, Körösmezőt, Nagybocksót és Rahót), ahol a közösséghez tartozás és a magyar identitás elsősorban a római katolikussághoz fűződik. Ezen településeken a felekezet aránya a magyarok között közelíti a 100%-ot, és az egyház nem csak a hitéletet szervezi, de oktatási és szociális intézményfenntartó feladatokat is ellát, egyes esetekben pedig a templom a nyilvános magyar nyelvhasználat utolsó színtere [18, 19].

A magyar görög katolikusok aránya, amely 12,6%-nak adódott, gyakorlatilag nem változott 1930 óta (akkor 12,4% volt [2]), a lélekszámuk 2017-ben meghaladta a 15 ezret. Más források ennél alacsonyabb, 8–12% közötti [14], de ennél magasabb, 23–24 ezer fős értékekkel is számoltak [5]. Az arány szinten maradását – az egyház szovjet időkben való betiltása ellenére – az ugcocsi görög katolikusok magasabb természetes szaporulata magyarázhatja. A magyar görög katolikusok zöme a síkvidéken, a Beregszászi és Nagyszőlősi járásban élt 2017-ben.

A SUMMA 2017 legszámosabbnak a salánki (Nagyszőlősi járás) görög katolikus közösséget találta, ahol több mint 1100 magyar görög katolikus élt, ami a település magyar lakosságának közel felét jelentette (Melléklet). Közel ennyien voltak Beregszászban is, de itt ez csupán a magyarok 12%-ának felelt meg. Jelentős, 700–800 fős görög katolikus közösség élt Tiszabökényben, Batáron (Nagyszőlősi járás), Beregdédán és Makkosjánosiban (Beregszászi járás), Batáron abszolút többséget, a másik háromban pedig a magyar lakosság közel felét alkotva. Az ugcocsi Csepe (Nagyszőlősi járás) érdekessége, hogy a kétezer fős falu lakosainak zöme szilárdan görög katolikus, viszont a nemzeti hovatartozás

tekintetében gyakoriak az átmeneti, illetve a szituatív formák (a SUMMA 2017 felmérés ottani válaszadóinak 22,6%-a jelölt kettős identitást). Összességében, a magyar görög katolikusok csepei számát a felmérés 600 főnek adta.

Némileg meglepő volt a két és félezres (2,0%) ortodox közösség megjelenése a magyarok között, akik száma és aránya 1930-ban elenyésző volt (10 fő, 0,0% [2]). Ezek részben a vissza nem tért görög katolikusok (például, Tiszabökényben élnek ilyenek nagyobb számban, felmérésünk szerint több mint 200 fő), részben az etnikailag és vallásilag is vegyes származású városi magyarok közül kerültek ki (ők jellemzően Beregszász, Ungvár, Nagyszőlős, Munkács lakosai). Esetenként, főleg a nagyobb városokban, olyan ukrán gyökerű, korlátozott magyar nyelvi kompetenciával rendelkező népességet sejtethetünk a háttérben, akik a magyar állampolgárság felvétele nyomán vallották magukat kettős identitásúnak.

Elterjedtek a kárpátaljai magyarok körében egyes neoprotestáns kisegyházak is, elsősorban a Jehova Tanúi és a baptisták. 1930-ban közülük csupán a baptisták képviseltek kimutatható arányt (0,2% [2]). Kis létszámuk miatt egy SUMMA 2017 jellegű mintavételre alapuló felmérés csak jelentős hibalehetőségekkel képes képet adni a lélekszámuk és a területi elhelyezkedésük vonatkozásában. A felmérés szerint a kárpátaljai magyarság körében 2000 fő fölött voltak a neoprotestáns egyházak hívei. Elsősorban a városokban (Munkács, Ungvár, Beregszász) érte el a számuk a 100–200 főt, de egyes falvak esetében is találtunk hasonlóan népes közösségeket (így a Beregszászi járási Gáton és Rafajnaújfaluiban, vagy a Munkácsi járási Szernyén).

Az 1930-as csehszlovák népszámlálás alkalmával a kárpátaljai magyarok 5,1%-a volt izraelita vallású [2]. A holocaust, majd a tömeges kivándorlás következtében jelenleg a közösség lélekszáma és aránya a mérhetőség határára csökkent: a SUMMA 2017 felmérés alapján a kárpátaljai magyarok 0,1%-a tartozott az izraeliták közé.

Az ateisták, illetve felekezet nélküliek számát a SUMMA 2017, hasonlóan az 1930-as népszámláláshoz, 1% alá mérte. Közismert ezek alacsony aránya Kárpátalján [12], ám ez az érték

ahhoz képest is alulbecslésnek látszik. Ennek okát elsősorban abban látjuk, hogy az adatok nem csak közvetlen, személyes lekérdezés útján lettek felvéve, hanem közvetett úton is, családtagok, szomszédok közlése alapján. Ilyenkor a vallás gyakran beleszületési, keresztelési alapon lett rögzítve, még ha az illető egyáltalán nem is gyakorolta azt.

A felekezet és egyes demográfiai-társadalmi mutatók összefüggései

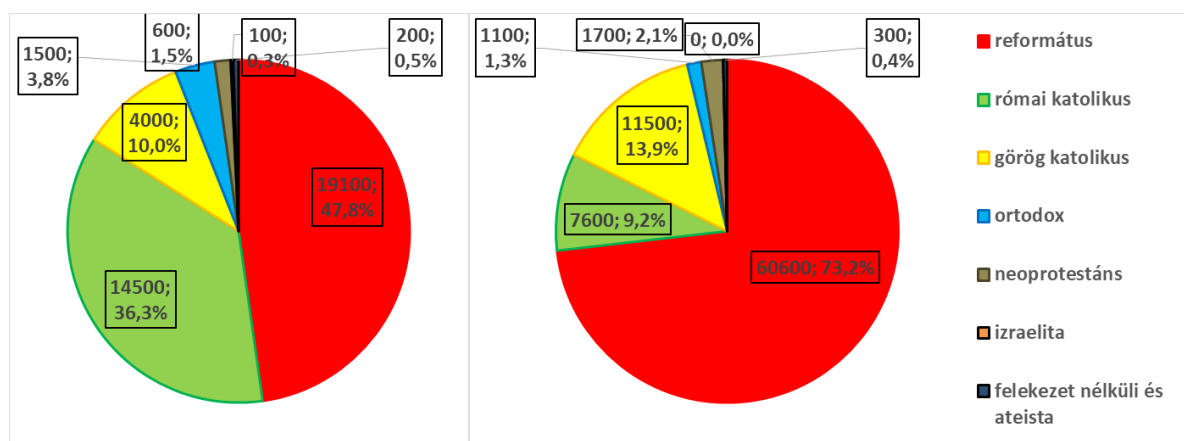
A SUMMA 2017 kutatás során a vallási összetételt a kárpátaljai magyarság alcsoportjain belül is elemeztük. Város–falú relációban számottevőnek adódott az eltérés. A városi lakosság körében a reformátusok csupán relatív többséget alkottak, a római katolikusok aránya viszont meghaladta az egyharmadot (3. ábra). Átlagon alulinak adódott a városokban a görög katolikusok, valamint az újprotestánsok aránya is, viszont az ortodoxok, izraeliták, felekezet nélküliek és ateisták aránya nagyobbak. A falusi népesség mutatóira, értelemszerűen, mindennek a fordítottja igaz. A reformátusok a falusi magyarok közel háromnegyedét, a római katolikusok kevesebb mint egytizedét alkották, számuk és arányuk a görög katolikusokét sem érte el.

Megvizsgáltuk a számosabb felekezetek nem és kor szerinti összetételét. A négy nagyobb közösség (református, római és görög katolikus, ortodox) nemi összetétele jelentősen nem tért el a kárpátaljai magyarok egészére kapottól: a nők aránya 52,4 és 53,0% közé esett (4.

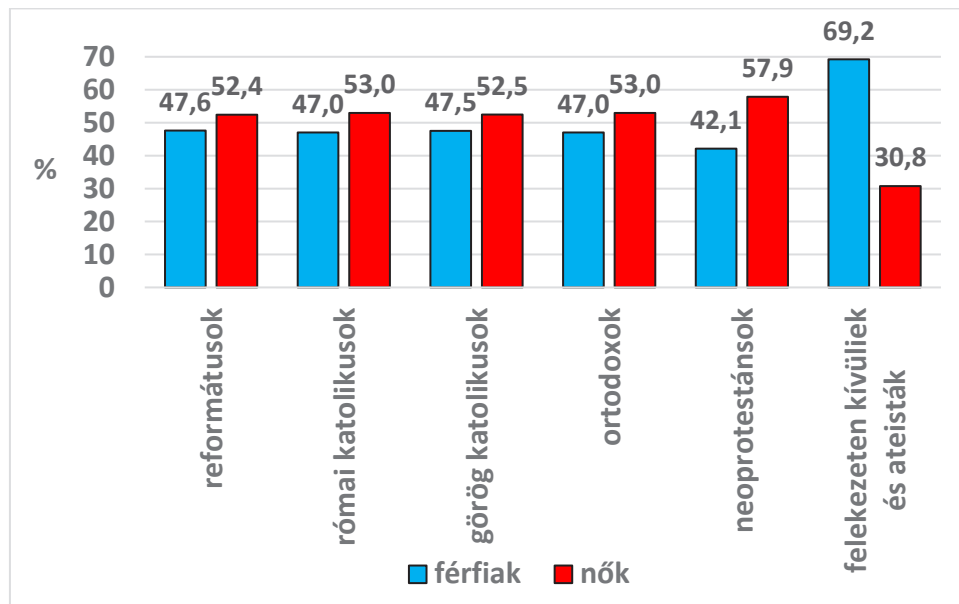
ábra), miközben a teljes közösségre vonatkozó érték 52,6% volt [16]. Az újprotestáns kisegyházak körében viszont a nőbőlet jelentősebbnek bizonyult, hisz a hölgyek adták a hívek 57,9%-át. Ez azzal függhet össze, hogy a nők általában nagyobb fokú vallási aktivitást tanúsítanak, ami a kisegyházak körében, a történelmiekhöz viszonyítva, fokozottabb elvárás. Másrészt, szerepet játszhat az is, hogy a nők körében eredményesebb a térítő munka úgy általában, és így a kisegyházak által folytatott is. A vallási aktivitás fent említett nemi különbsége magyarázhatja a felekezeten kívüliek és ateisták közötti számottevő férfi túlsúlyt, akik aránya 2017-ben 69,2% volt (4. ábra).

A legnagyobb felekezet, a református, híveinek átlagéletkora 2017-ben, értelemszerűen, alig tért el a teljes kárpátaljai magyar népesség 40,9 éves értékétől (5. ábra). A római katolikusoké viszont átlagon felülnek bizonyult, ami azzal függhet össze, hogy a felekezet hívei inkább az elvándorlás által erősebben érintett, idősebb korszakozott városokban, illetve az intergenerációs asszimiláció által érintett szórványban élnek. A görög katolikusok valamivel fiatalabb korszakozott viszont a kedvezőbb születési mutatókkal jellemzett ugocsai részeken való tömegesebb jelenlétükkel magyarázható.

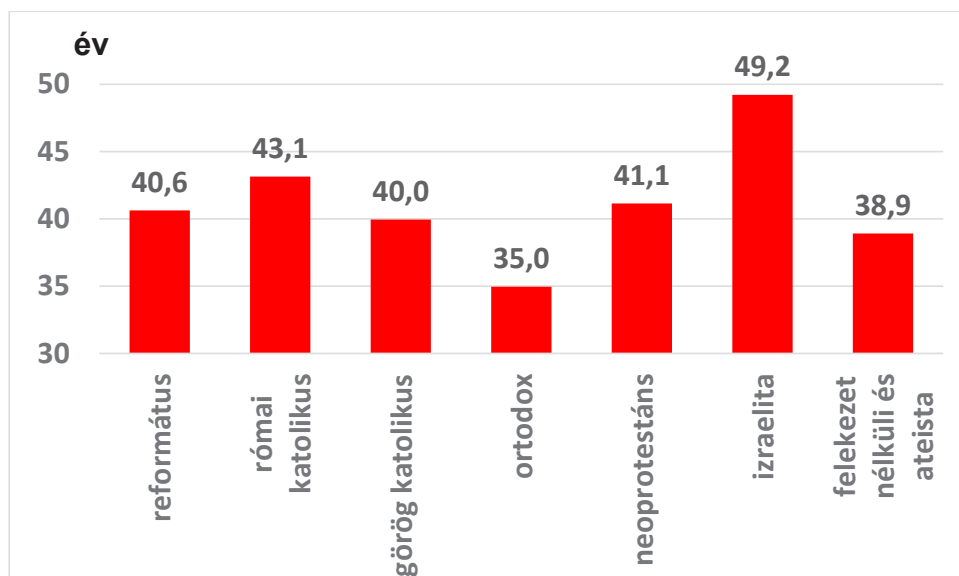
Az ortodox felekezet meglepően fiatal, 35,0 éves átlagéletkorát az magyarázhatja, hogy jelentős közöttük a vegyes házasságokból származó fiatalok részaránya. Az újprotestáns

3. ábra. A városi (bal oldalon) és falusi (jobb oldalon) kárpátaljai magyar népesség felekezeti megoszlása (a SUMMA 2017 felmérés eredményei alapján)

4. ábra. A számosabb kárpátaljai magyar felekezetek híveinek nemi megoszlása (a SUMMA 2017 felmérés eredményei alapján)

5. ábra. A számosabb kárpátaljai magyar felekezetek híveinek átlagéletkora (a SUMMA 2017 felmérés eredményei alapján)

kisegyházak híveinek átlagéletkora az átlag közelében alakult, viszont a kislétszámú szórványként fennmaradt izraelita közösségé az 50 évet közelítette. Ez részben a kis lélekszámból adódóan fokozódó véletlen hibáknak tudható be, másrészt az intenzív kivándorlás vihette el a felekezet fiatalabb képviselőit. A felekezet nélküliek, illetve ateisták átlagéletkora viszonylag alacsonynak adódott, de a csoport kis létszáma itt is óvatosságra int a messzemenő következtetések levonását illetően.

A felmérés eredményeként sikerült különbségeket feltárni a számosabb felekezetek végzettség szerinti összetételében. Kedvezőbb mutatóikkal kiemelkednek a városokban felülreprezentált római katolikusok és ortodoxok: 2017-ben a felsőfokú végzettségük aránya a felnőttkorú népesség körében mindkét felekezetenél 23%, a szakközépiskolával rendelkezőké 33% közelében volt (6. ábra). Őket a görög katolikusok követték, akik között a felsőfokú végzettségük aránya ugyancsak meghaladta a 16%-os

kárpátaljai magyar átlagot, a szakközépiskolai végzettségüké pedig annak közelében alakult (27% [16]).

A reformátusok képzettségi mutatói némileg az átlag alatt maradtak, ami elsősorban a felsőfokú és szakközépiskolai végzettségük alacsonyabb arányában mutatkozott meg. A SUMMA 2017 felmérés alapján a neoprotestáns kisegyházak hívei körében bizonyultak a képzettségi mutatók a legkedvezőtlenebbeknek: a diplomások aránya a 10%-ot sem érte el, és az érettségivel sem rendelkezők részaránya is itt volt a legmagasabb.

Összességében, a felekezetek képzettségi mutatóiban kimutatható eltéréseket elsősorban a városlakók különböző aránya magyarázza a hívek között.

Konklúziók

A SUMMA 2017 kutatás eredményei alapján a kárpátaljai magyarság felekezeti összetételét illetően az alábbi főbb megállapítások tehetők:

- A három legszámosabb felekezetnek a városlakóknak megfelelően a református, a római katolikus és a görög katolikus bizonyult.
- Azonban az utóbbi évtizedekben a kárpátaljai magyarság felekezeti összetételében történtek jelentős változások, amelyek részben

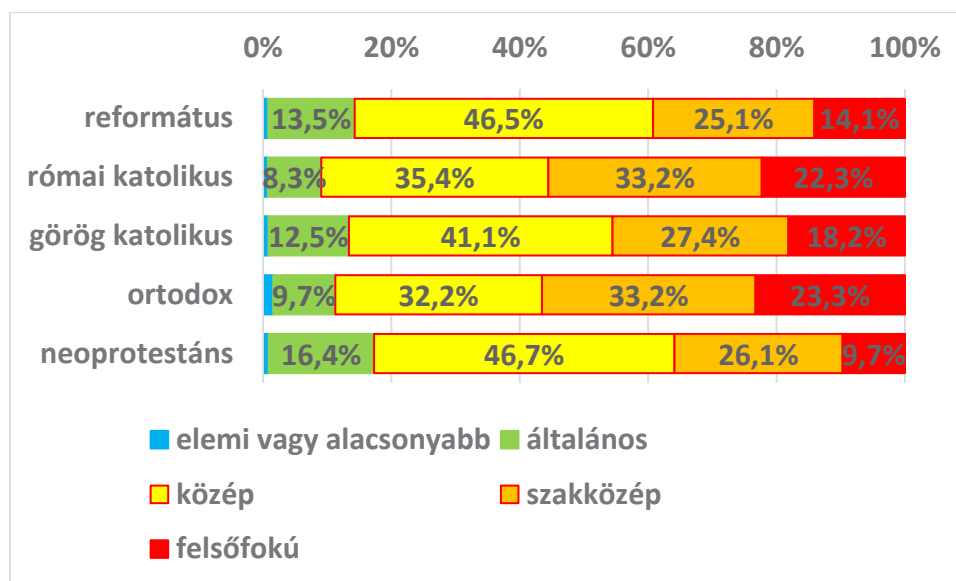
a történelmi kataklizmákra vezethetők vissza, részben pedig arra, hogy a magát magyarnak valló népesség egyre nagyobb hányada él a magyar tömb területén, míg a szórvány részese-dése csökken. Mindezek következtében szinte eltűnt az izraelita közösség, csökkent a római katolikusok aránya, emelkedett a reformátusoké, valamint számottevővé vált az ortodox felekezet képviselőinek száma és aránya.

- A városlakók körében jóval magasabb a római katolikusok, az ortodoxok, valamint az ateisták és felekezet nélküliek aránya, a falusiak között pedig a reformátusoké.

- A népesebb vallási közösségek nemi összetétele jelentősen nem tért el, kivéve a neoprotestáns kisegyházakat, akiket számottevő nőtöbbség, illetve az ateistákat és felekezet nélkülieket, akiket férfítöbbség jellemezte.

- Az ortodoxok, felekezet nélküliek és ateisták átlagosan fiatalabbak, az izraeliták és római katolikusok idősebb korszakot mutattak a kárpátaljai magyarok átlagánál.

- Az urbánusabb római katolikus és ortodox felekezetek híveinek a kárpátaljai magyar átlagnál sokkal jobbák a képzettségi mutatói, míg az újprotestáns kisegyházak követőinek – ellenkezőleg.

6. ábra. A számosabb kárpátaljai magyar felekezetek 18 éven felüli híveinek megoszlása végzettség szerint (a SUMMA 2017 felmérés eredményei alapján)

A magyar lakosság felekezeti összetétele Kárpátalja magyarlakta településein 2017-ben (a SUMMA 2017 felmérés alapján). Az állandó lakosság a 2001-es népszámlálás, a magyarság száma és a számosabb felekezetek aránya a SUMMA 2017 felmérés eredményei alapján.

A városi típusú települések nevei félkövér, a városokéi félkövér aláhúzott betűtípussal szedve

Település	Közigazgatási egység	Állandó lakosság (2001)	Magyarok száma (2017)	Református, %	Római katolikus, %	Görög katolikus, %	Egyéb, %
1	2	3	4	5	6	7	8
Beregszász	Beregszászi j.	26 050	9410	59	20	12	9
Asztély	Beregszászi j.	677	605	86	6	8	0
Badaló	Beregszászi j.	1714	1601	98	0	0	2
Balazsér	Beregszászi j.	816	712	44	2	54	0
Bátyu	Beregszászi j.	3023	1632	93	0	2	5
Bene	Beregszászi j.	1409	1091	56	33	11	0
Beregdéda	Beregszászi j.	2013	1465	40	6	49	5
Beregsom	Beregszászi j.	1091	873	95	0	2	3
Beregújfalú	Beregszászi j.	1926	1183	89	0	2	9
Bótrágy	Beregszászi j.	1846	1137	64	34	0	2
Csetfalva	Beregszászi j.	755	717	54	26	16	4
Csonkapapi	Beregszászi j.	929	743	99	0	0	1
Gát	Beregszászi j.	3122	2435	81	1	4	14
Gút	Beregszászi j.	1353	973	87	4	2	7
Halábor	Beregszászi j.	752	616	95	5	0	0
Hetyen	Beregszászi j.	761	641	99	0	0	1
Kígyós	Beregszászi j.	895	812	86	8	3	3
Kisbakos	Beregszászi j.	988	439	84	11	0	5
Kisbégány	Beregszászi j.	1300	810	96	1	2	1
Kisharangláb	Beregszászi j.	797	590	93	0	0	7
Macsola	Beregszászi j.	675	516	62	12	26	0
Makkosjánosi	Beregszászi j.	2030	1375	39	1	52	8
Mezőgecse	Beregszászi j.	1030	775	84	1	14	1
Mezőkaszony	Beregszászi j.	2338	1830	74	23	2	1
Nagybakos	Beregszászi j.	854	263	74	26	0	0
Nagybakta	Beregszászi j.	1047	307	58	0	32	10
Nagybégány	Beregszászi j.	1893	1401	44	22	29	5
Nagybereg	Beregszászi j.	2540	1665	96	0	2	2
Nagyborzsova	Beregszászi j.	1502	1273	80	6	14	0
Nagymuzsaly	Beregszászi j.	2086	1362	73	10	13	4
Papitanya	Beregszászi j.	210	208	83	0	0	17
Rafajnaújfalú	Beregszászi j.	974	701	81	1	0	18
Sárosoroszi	Beregszászi j.	895	742	55	44	0	1
Tiszacsoma	Beregszászi j.	916	653	10	9	81	0
Vári	Beregszászi j.	3147	2082	97	0	1	2
Zápszony	Beregszászi j.	1799	1471	90	7	0	3
Huszt	Huszt j.	28 559	1487	35	50	3	12
Visk	Huszt j.	8142	3473	80	15	2	3
Munkács	Munkácsi j.	81 637	6455	32	45	13	10
Barkaszó	Munkácsi j.	2236	1102	75	2	19	4
Beregrákos	Munkácsi j.	3280	1215	93	0	0	7
Csongor	Munkácsi j.	2265	1824	93	0	0	7
Dercen	Munkácsi j.	2793	2499	97	1	0	2
Fornos	Munkácsi j.	1455	1263	98	0	1	1
Izsnýéte	Munkácsi j.	2243	1358	78	0	13	9
Szernye	Munkácsi j.	1979	1438	81	0	1	18

1	2	3	4	5	6	7	8
Nagyszőlős	Nagyszőlősi j.	25 383	3149	43	30	18	9
Akli	Nagyszőlősi j.	366	260	86	3	7	4
Aklihegy	Nagyszőlősi j.	611	600	35	29	33	3
Batár	Nagyszőlősi j.	924	876	14	1	85	0
Csepe	Nagyszőlősi j.	1943	920	16	11	68	5
Fancsika	Nagyszőlősi j.	2059	734	29	17	51	3
Feketeadó	Nagyszőlősi j.	2232	734	52	32	8	8
Feketepatak	Nagyszőlősi j.	1074	1010	89	1	4	6
Fertősalmás	Nagyszőlősi j.	1070	867	95	0	5	0
Forgolány	Nagyszőlősi j.	890	870	69	0	22	9
Gődényháza	Nagyszőlősi j.	592	183	79	2	18	1
Karácsfalva	Nagyszőlősi j.	400	307	10	9	81	0
Királyháza	Nagyszőlősi j.	8064	401	33	41	24	2
Mátyfalva	Nagyszőlősi j.	1079	624	29	6	55	10
Nagypalád	Nagyszőlősi j.	1824	1603	92	1	7	0
Nevetlenfalu	Nagyszőlősi j.	1632	1310	56	30	13	1
Salánk	Nagyszőlősi j.	3110	2480	51	1	46	2
Szőlősgyula	Nagyszőlősi j.	1421	1216	95	1	2	2
Tekeháza	Nagyszőlősi j.	1546	392	58	11	17	14
Tiszabökény	Nagyszőlősi j.	2216	2221	42	5	42	11
Tiszakeresztúr	Nagyszőlősi j.	927	528	85	6	9	0
Tiszapéterfalva	Nagyszőlősi j.	2016	1955	62	4	23	11
Tiszaújhely	Nagyszőlősi j.	1865	1067	49	3	45	3
Tiszaújlak	Nagyszőlősi j.	3422	2635	57	12	28	3
Újakli	Nagyszőlősi j.	314	207	52	20	21	7
Verbóc	Nagyszőlősi j.	1206	1084	86	0	9	5
Rahó	Rahói j.	14 969	847	1	92	5	2
Gyertyánliget	Rahói j.	3392	441	0	100	0	0
Kőrösmező	Rahói j.	8043	764	0	100	0	0
Nagybocskó	Rahói j.	9423	259	0	97	0	3
Szolyva	Szolyvai j.	16 983	257	34	54	5	7
Técső	Técsői j.	9519	2078	65	24	7	4
Aknaszlatina	Técsői j.	8956	1742	0	91	8	1
Bustyaháza	Técsői j.	8506	302	26	68	6	0
Kerekhegy	Técsői j.	573	15	0	100	0	0
Ungvár	Ungvári j.	115 568	5370	31	50	10	9
Bátfa	Ungvári j.	231	107	25	63	10	2
Botfalva	Ungvári j.	579	347	28	48	22	2
Csap	Ungvári j.	8870	2982	67	27	4	2
Császlóc	Ungvári j.	820	372	8	87	4	1
Cservona	Ungvári j.	869	120	96	0	2	2
Eszeny	Ungvári j.	1677	1384	97	1	1	1
Gálóc	Ungvári j.	498	292	36	38	26	0
Homok	Ungvári j.	1179	328	62	16	22	0
Ketergény	Ungvári j.	1348	188	75	21	0	4
Kisdobrony	Ungvári j.	1872	1464	97	0	0	3
Kisgejőc	Ungvári j.	760	634	68	16	15	1
Kistéglás	Ungvári j.	551	350	27	63	7	3
Kisszelmenc	Ungvári j.	200	159	15	53	32	0
Koncháza	Ungvári j.	1278	398	2	94	3	1
Korláthelmec	Ungvári j.	901	312	38	49	13	0
Mínaj	Ungvári j.	3088	409	46	44	8	2
Nagydobrony	Ungvári j.	5607	4595	100	0	0	0
Nagygejőc	Ungvári j.	1062	859	78	14	7	1

1	2	3	4	5	6	7	8
Palágykomoróc	Ungvári j.	834	556	54	40	6	0
Palló	Ungvári j.	422	242	51	37	12	0
Rát	Ungvári j.	1325	634	77	19	2	2
Sislóc	Ungvári j.	339	150	17	63	19	1
Szalóka	Ungvári j.	825	700	95	1	1	3
Szürte	Ungvári j.	1898	1094	45	49	6	0
Tiszaágtelek	Ungvári j.	684	475	100	0	0	0
Tiszaásvány	Ungvári j.	852	761	99	1	0	0
Tiszasalamon	Ungvári j.	1387	706	93	5	1	1
Tiszaújfalu	Ungvári j.	277	214	97	0	0	3
Ungtárnóc	Ungvári j.	853	325	31	38	31	0

Irodalom

- Huntington, S.P. A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása. Budapest: Európa Kiadó, 1998. 639 p.
- Kepecs J. (szerk.). Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2000. 246 p.
- Józan L. A kárpátaljai református egyház. *Hatodik Síp*, 1989, 2. sz. pp. 17–20.
- Csáti J. A kárpátaljai római katolikus egyház. *Hatodik Síp*, 1990, 1. sz. pp. 20–24.
- Marosi I. Görögkatolikus magyarok Kárpátalján. Közösségek és templomok. Nagybégány–Beregszász: Szent Miklós Egyesület, 2014. 152 p.
- Kocsis K. (főszerk.). Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom. Budapest: Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet, 2021. 196 p.
- Molnár J. IV.2.2. Vallási megoszlás. *Baranyi B. (szerk.). Kárpátalja*. Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja–Dialóg Campus Kiadó, 2009. pp. 207–209.
- Поліщук, Н. Релігійні вподобання населення України. 2015. URL: <http://infolight.org.ua/content/religiyni-vpodobannya-naseleण्या-ukrayiny>. Дата доступу: 19.11.2023.
- Kocsis K. A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza (10–21. század). *Gál A., Frisnyák S., Kókai S. (szerk.). A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza – Tanulmánygyűjtemény*. Nyíregyháza–Szerencs: Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete–Bocskai István Katolikus Gimnázium, 2016. pp. 9–30.
- URL: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dmuka.html>. Letöltés ideje: 2023.08.07.
- Molnár D. I. Kárpátalja magyar és zsidó lakosságának számbeli alakulása az 1921–1944 közötti időszakban. *Dobos S., Molnár F. (szerk.). Kárpátaljai Holokauszt. 1944 – az elhurcolások éve*. Beregszász: Kálvin Nyomda, 2015. pp. 55–68.
- Csernicskó I., Soós K. MOZAIK2001© Gyorsjelentés – Kárpátalja. *Szabó A., Bauer B., Laki L., Nemeskéri I. (szerk.), MOZAIK2001© Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002. pp. 91–135.
- Tátrai P., Molnár J., Kovály K., Eröss Á. A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle*, 2018, 3(3). pp. 7–31.
- Csernicskó I., Hires-László K., Karmacs Z., Márku A., Molnár D. I., Máté R., Tóth-Orosz E. Hungarians and the Hungarian Language in Transcarpathia. Törökbálint: Termini Egyesület, 2023. 220 p.
- Gereben F. Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében. Budapest: Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely, 1999. 280 p.
- Tátrai P., Molnár J., Kovály K., Eröss Á. SUMMA 2017: a kárpátaljai magyarok demográfiai felmérése. *Ferenc V., Kovály K. (szerk.). Kárpátalja mozgásban: társadalmi változások és interetnikus viszonyok az Euromajdan után*. Budapest: Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2020. pp. 21–51.
- Ilyés Z. Kárpátalja németiségének településtörténete. *Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv*, 1999, 6. pp. 85–94.
- Kovály K., Ferenc, V. Etnikailag és felekezetiileg vegyes családok döntési stratégiái a kárpátaljai magyar szórványban. *Regio*, 28(1), 2020. pp. 70–105. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v28i1.299>
- Tátrai P. A kárpátaljai magyar szórvány típusai, tagolási lehetőségei. *Kisebbségi Szemle* 5(3), 2020. pp. 7–31.

References

1. Huntington, S.P. (1998). A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása [The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order]. Budapest: Európa Kiadó. 639 p. [in Hungarian].
2. Kepecs, J. (Ed.) (2000). Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941) [Religion Data of Transcarpathian Settlements (1880–1941)]. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. 246 p. [in Hungarian].
3. Józán, L. (1989). A kárpátaljai református egyház [The Reformed Church in Transcarpathia]. *Hatodik Síp*, 2. sz. pp. 17–20 [in Hungarian].
4. Csáti, J. (1990). A kárpátaljai római katolikus egyház [The Roman Catholic Church in Transcarpathia]. *Hatodik Síp*, 1. sz. pp. 20–24 [in Hungarian].
5. Marosi, I. (2014). Görögkatolikus magyarok Kárpátalján. Közösségek és templomok [Greek Catholic Hungarians in Transcarpathia. Communities and Churches]. Nagybégány–Beregszász: Szent Miklós Egyesület. 152 p. [in Hungarian].
6. Kocsis, K. (Editor-in-Chief). (2021). Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom [National Atlas of Hungary – Society]. Budapest: Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet. 196 p. [in Hungarian].
7. Molnár, J. (2009). IV.2.2. Vallási megoszlás [IV.2.2. Religious Composition]. *B. Baranyi (Ed.), Kárpátalja*. Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja–Dialog Campus Kiadó. pp. 207–209 [in Hungarian].
8. Полющук, Н. (2015). Релігійні вподобання населення України [Religious Preferences of the Population of Ukraine]. Retrieved from: <http://infolight.org.ua/content/religiyni-vpodobannya-naselennya-ukrayiny> [in Ukrainian].
9. Kocsis, K. (2016). A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza (10–21. század) [Historical Geography of the Religion in the Carpathian Basin (10th–21st Centuries)]. *A. Gál, S. Frisnyák & S. Kókai (Eds.). A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza – Tanulmánygyűjtemény*. Nyíregyháza–Szerencs: Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete–Bocskai István Katolikus Gimnázium. pp. 9–30 [in Hungarian].
10. Eparchia Munkacsensis (n.d.). Retrieved from: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dmuka.html> [in English].
11. Molnár, D. I. (2015). Kárpátalja magyar és zsidó lakosságának számbeli alakulása az 1921–1944 közötti időszakban [The Change of the Number of the Hungarian and Jewish population in Transcarpathia between 1921–1944]. *S. Dobos & F. Molnár (Eds.). Kárpátaljai Holokauszt. 1944 – az elhurcolások éve*. Beregszász: Kálvin Nyomda. pp. 55–68 [in Hungarian].
12. Csernicskó, I. & Soós, K. (2002). MOZAIK2001© Gyorsjelentés – Kárpátalja [MOZAIK2001© Fast Facts – Transcarpathia]. *A. Szabó, B. Bauer, L. Laki, I. Nemeskéri (Eds.). MOZAIK2001© Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet. pp. 91–135 [in Hungarian].
13. Tátrai, P., Molnár, J., Kovály, K., & Eröss, Á. (2018). A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján [Changes in the Number of Hungarians in Transcarpathia and Factors Affecting their Number Based on the Survey 'SUMMA 2017']. *Kisebbségi Szemle*, 3(3). pp. 7–31 [in Hungarian].
14. Csernicskó, I., Hires-László, K., Karmacs, Z., Márku, A., Molnár, D., I., Máté, R., & Tóth-Orosz, E. (2023). Hungarians and the Hungarian Language in Transcarpathia. Törökbálint: Termini Egyesület. 220 p. [in English].
15. Gereben, F. (1999). Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében [Identity, Culture, Minority. Survey among the Central European Hungarian Population]. Budapest: Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely. 280 p. [in Hungarian].
16. Tátrai, P., Molnár, J., Kovály, K., & Eröss, Á. (2020). SUMMA 2017: a kárpátaljai magyarok demográfiai felmérése [SUMMA 2017: Demographic Survey of the Hungarians in Transcarpathia]. *V. Ferenc & K. Kovály (Eds.). Kárpátalja mozgásban: társadalmi változások és interetnikus viszonyok az Euromajdan után*. Budapest: Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. pp. 21–51 [in Hungarian].
17. Ilyés, Z. (1999). Kárpátalja németiségének településtörténete [History of the Settlement of Germans in Transcarpathia]. *Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv*, 6. pp. 85–94 [in Hungarian].
18. Kovály, K. & Ferenc, V. (2020). Etnikailag és felekezetiileg vegyes családok döntési stratégiái a kárpátaljai magyar szórványban [Decision Strategies of Ethnically and Religiously Mixed Families in the Hungarian Diaspora in Transcarpathia]. *Regio*, 28(1). pp. 70–105. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v28i1.299> [in Hungarian].
19. Tátrai, P. (2020). A kárpátaljai magyar szórvány típusai, tagolási lehetőségei [Types and Possibilities of Classification of the Hungarian Diaspora in Transcarpathia]. *Kisebbségi Szemle*, 5(3), pp. 7–31 [in Hungarian].